

پیشگفتار

نگاهی گذرا به تاریخچه ۱۵۰ ساله پژوهشهای باستان‌شناسی در ایران دو نکته بنیادین را آشکار می‌سازد:

۱. پژوهشهای روشمند جمعی در جهت تبیین عناصر بنیادین پیش از تاریخ ایران صورت نگرفته، بلکه بیشتر عناصر پراکنده در مناطق خاصی از فلات ایران شناخته شده است. به همین دلیل این کاستی ما را به اتخاذ رویکردهای جدید در باستان‌شناسی پیش از تاریخ فلات ایران ملزم می‌کند. از سوی دیگر، این موضوع آسیبها و تحریفهای گسترده‌ای از درون و برون بر باستان‌شناسی پیش از تاریخ ایران وارد کرده است. بنابراین در میدان پژوهشهای باستان‌شناسی گشودن بحثهای بنیادی روش‌شناختی از هر نظر ضروری است.

۲. به رغم گذشت ۱۵۰ سال، هنوز گفتمان جدی بین باستان‌شناسان فعال در عرصه باستان‌شناسی ایران در جهت رسیدن به نظریات مشترک در دوره‌بندی فرهنگهای پیش از تاریخ ایران صورت نگرفته است. دوره‌بندیهای موجود به شدت ناهمگون است و در نهایت موانع پژوهشی عمده‌ای را فراروی باستان‌شناسان قرار می‌دهد.

دوره زمانی بین حدود ۳۰۰۰ و ۱۵۰۰ ق.م افقها و مناظر جدیدی را در قلمرو گسترده فلات ایران می‌گشاید که اهمیت فرایندی دارد. به طوری که آثار و شواهد کشف شده از این دوران حاکی از گسست تدریجی از الگوهای دوران مس سنگی است که برابند آن ظهور عصر مفرغ در گستره فلات ایران است. این دوران (عصر مفرغ) در هیچ زمانی و به هیچ زبانی به صورت فراگیر و منسجم در چهارچوب مشخصی مطالعه نشده است. بنابراین، تألیف حاضر نخستین تلاش در این زمینه به شمار می‌آید و خالی از اشکال نیست.

به لحاظ روش شناختی با توجه به قلمرو گسترده فلات ایران و فاصله بسیار زیاد محوطه‌های شاخص این دوران، موضوع پیدایش، سیر تحول و تأثیر فرهنگ‌های پیرامونی در قلمروهای منطقه‌ای فلات ایران مطالعه و بررسی شده است. این عقیده نادرست است که همیشه همه مناطق ایران با هم رابطه داشتند و توسعه فرهنگی در دورانهای پیش از تاریخ در همه مناطق به طور همگون و یکنواخت روی داده است. در هر منطقه‌ای کیفیت و کمیت داده‌های باستان‌شناسی که بنیان ارزیابی‌های باستان‌شناختی را فراهم می‌آورند تفاوت‌های بسیاری دارند. در این راستا به منظور فراهم آوردن یک بافت منطقه‌ای در جهت شناخت آن در چهارچوبی فراخ‌تر برخی جزئیات ارزشمند یا مشهور ممکن است کنار گذاشته شود. با توجه به مطالب مذکور، این کتاب برای خوانندگانی که برای نخستین بار به باستان‌شناسی عصر مفرغ ایران می‌پردازند به مثابه مقدمه به‌شمار می‌آید. گذشته از این شیفتگان پیش از تاریخ ایران، که با شیوه‌ها و روش‌های باستان‌شناسی نا آشنا هستند، و به‌ویژه دانشجویان رشته باستان‌شناسی، که به دلیل ساختار ناهمگون برنامه آموزشی رشته باستان‌شناسی در دانشگاه‌ها اطلاعات اندکی درباره عصر مفرغ ایران دارند، مورد توجه قرار گرفته‌اند. هدف این تألیف، شرح و توجیه پیشرفت‌های مهم اجتماعی، فرهنگی و فناوری فلات ایران از ۳۰۰۰-۱۵۰۰ ق. م است. برای محقق شدن این بررسی کلی، داده‌های منطقه‌ای در چهارچوب‌های زمانی متوالی عصر مفرغ تحلیل شده‌اند. با این حال، برای درک بهتر این بررسی کلی، شناخت مقدماتی از پیش زمینه ظهور عصر مفرغ ایران ضروری است. زیرا این کتاب بر اساس گاهنگاریها و فرهنگ‌های محلی شکل گرفته است. بنابراین پیش از آغاز بحث‌های اصلی (فصلهای دوم و سوم)، در فصل اول موضوع «ایران در آستانه عصر مفرغ» مطرح شده و سپس با پیگیری تاریخ اختصاصی عصر مفرغ، قلمروهای جغرافیایی فلات ایران موضوع آشنایی با عصر مفرغ را فراهم کرده است.

مشکلات عمده در نگارش این کتاب عبارت بودند از: ۱) پیوند داده‌های به دست آمده از مناطق مختلف و تناقض‌گریزناپذیر که به هنگام بررسی عصر مفرغ ایران بدون در نظر گرفتن مرزهای فرهنگی فراملی آشکار می‌شود. باید اذعان کرد

مرزهای فرهنگی عصر مفرغ ایران بسیار گسترده‌تر از مرزهای سیاسی کنونی است. (۲) مقدار اطلاعات موجود از باستان‌شناسی عصر مفرغ بیش از آن چیزی است که در این کتاب ارائه شده است. همه کسانی که با باستان‌شناسی ایران آشنایی دارند، مطالب این کتاب را بیش از حد کلی خواهند یافت. در این زمینه باید یادآور شد هدف از نگارش کتاب حاضر این است که به جای تمرکز بر جزئیات، مثالهایی از روند و اصول کلی فراهم و موارد بحث‌انگیز دقیقاً تعیین شود. (۳) اگرچه برخی مواد از جمله سفال، اشیاء مفرغی و بقایای معماری به مقدار نسبتاً زیاد کشف شده‌اند، داده‌های مربوط به اقتصاد و معیشت این دوران اندک است. افزون بر آن، داده‌های موجود اغلب توازن ندارند و اطلاعات یک منطقه بیش از منطقه دیگر است.

گاهنگاری تقریباً رشته‌ای متمایز در باستان‌شناسی است و ممکن است بسیار پیچیده باشد، بنابراین به منظور فراهم آوردن اهداف کتاب در ارجاع به تاریخها به صورت غیر تخصصی عمل شده است و تمام تاریخهای ارائه شده نسبی‌اند. ارجاعات کلی در پایان هر فصل آمده است. نخست از مسئولان و کارکنان محترم سازمان «سمت» سپاس گزارم. آقای احمد علی یاری کارشناس باستان‌شناسی پیش از تاریخ مؤسسه باستان‌شناسی دانشگاه تهران مهارت عالی خود را در طراحی بسیاری از تصاویر نشان دادند و درک بصری را تا حد زیادی بالا بردند که از ایشان نیز سپاس گزارم. مسئولیت تعابیر و تفاسیر ارائه شده به تمامی بر عهده مؤلف کتاب است.

حسن طلایی